

פרשת קרח

מפי מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

בס"ד סיון תשע"ז • גליון 202

ניתן לשלוח מייל לכתובת rephael.wasser@gmail.com ולקבל את הגיליון מידי שבוע לתיבת המייל

בני קרח מתקנים את קלקול אביהם

כשאדם יודע את מקומו בידו להגיע למדרגות הגבוהות

ראשי פרקים:

במדרש תנחומא הפרשה נדרשת יפה ♦ תגובת משה רבנו ♦ ענין המוות מודגש ♦ מה ראה קרח לשטות זו? ♦ קפצה על שמואל זקנה ♦ מעולם לא נטלתי מהם חמור ♦ דרכו של שמואל יונקת מדרכו של משה ♦ זרע ששקול כשני אנשים ♦ מה שולט בעולם - המוות או החיים ♦ כל אדם יכול להגיע למדרגות הגבוהות ביותר ♦ למנצח לבני קרח

מקורות עיקריים:

רש"י במדבר טז, א ♦ מדרש תנחומא קרח א ♦ מדרש תנחומא קרח ה ♦ תענית ה ע"ב ♦ ברכות י ע"ב ♦ מדרש תנחומא קרח ז ♦ עין איה ברכות ח"א פרק ראשון אות סט ♦ נדרים כב ע"א ♦ תענית ד ע"א ♦ עין איה ברכות ח"א פרק חמישי אות לב ♦ חולין ז ע"א-ע"ב ♦ שבת קיב ע"ב ♦ ילקוט שמעוני פרשת כי תשא רמז שפו ♦ רש"י הירש תהלים מב, א

במדרש תנחומא הפרשה נדרשת יפה

בפתח פרשת קרח מעיד רש"י¹ כי פרשה זו נדרשת יפה ב'מדרש רבי תנחומא'. רבי תנחומא היה מגדולי בעלי האגדה ובעלי הדרוש בתקופת האמוראים, ורש"י מודריך את כל מי שלומד פרשת קרח ללמוד את הפרשה עם מדרש תנחומא.

בתחילת הפרשה נאמר:

"וַיִּקַּח קָרַח בֶּן יִצְחָר בֶּן קֵהֶת בֶּן לֵוִי וְדָתָן וָאֶבְיָרָם בְּנֵי אֶלִיָּאָב וְאוֹן בֶּן פִּלֵּת בְּנֵי רְאוּבֵן: וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתָיִם נָשִׂאִי עֵדָה קָרְאִי מוֹעֵד אֲנָשֵׁי שָׁם: וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קִדְּשִׁים וּבְתוֹכָם ה' וּמִדּוּעַ תִּתְנַשָּׂאוּ עַל קֵהֶל ה'?"²

במדרש תנחומא³ מבואר על מה נסובה מחלוקת קרח ועדתו, וזו לשון המדרש:

¹ רש"י במדבר טז, א.

² במדבר טז, א-ג.

³ מדרש תנחומא קרח א.

"ויקח קרח" - על ידי מה נחלק? על ידי אליצפן בן עוזיאל אחי אביו שנעשה נשיא על משפחתו, שנאמר: 'ונשיא בית אב למשפחות הקהתי אליצפן בן עוזיאל' (במדבר ג, ל), אמר קרח: ארבעה אחים היו אחי אבא, שנאמר: 'ובני קהת עמרם ויצהר חבורן ועוזיאל' (שמות ו, יח), עמרם הבכור. זכה אהרן ובניו לכהונה ומשה אחיו למלכות, מי ראוי ליטול את השניה, לא השני?! ואני בנו של יצהר הייתי, ראוי להיות על משפחתי נשיא, והוא עשה בנו של עוזיאל. קטן של אחי אבא יהא גדול עלי?! הריני חולק ומבטל כל מה שנעשה על ידו! לפיכך היתה מחלוקתו".

לפי חשבוננו של קרח, לאחר שניתנה ההנהגה למשה רבנו והכהונה לאהרן הכהן בהיותם בני עמרם בכור בני קהת בן לוי, הגדולה השניה שהיא הנשיאות על בני קהת הגיעה לו בדין, והנה משה רבנו שינה מן הדין והעניק את הנשיאות לאליצפן בן אחיו, הקטן מכולם. לכן ביקש קרח לערער על כלל כהונת שבט לוי.

מאתיים וחמישים איש מצטרפים

קרח לא מערער לבדו אלא מגייס תמיכה רחבה כדי שקולות תלונתו יישמעו, וכך נאמר:

"ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם: ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אלהם רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'?"⁴

מנין היה לקרח כח לגייס מאתיים וחמישים איש 'נשיאי עדה קראי מועד' למזימת תלונתו? מסתבר שקרח היה בעל אישיות כריזמטית רבת עוצמה. עלינו לזכור מול מי מעמיד קרח אופוזיציה. לא מכבר היו ישראל נתונים בצרת שעבוד אסורים בגלות מצרים, ומשה רבנו, רבם של ישראל, גאלם והוציאם משעבוד לגאולה על ידי אותות ומופתים, והנה נאספים מאתיים וחמישים איש ומטיחים אשמה במשה ואהרן.

תגובת משה רבנו

משה רבנו שומע את הטענות וחש כאב נורא, "וישמע משה ויפל על פניו"⁵.

תגובה זו של משה רבנו יוצאת דופן.⁶ עברנו את המתאווים, שם נאמר: "ובעיני משה רע"⁷, עברנו סיבוכים והתמודדויות, והנה כאן התגובה היא חריפה ביותר, משה רבנו נופל אפיים ארצה, פונה אל קרח ועדתו ואומר:

"בקר וידע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אליו"⁸.

משה מציע לערוך מבחן וקובע מועד למבחן, למחרת בבוקר. מדובר במבחן מעשי, ומשה מודיע מראש על כללי המבחן.

"זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו: ויתנו בהן אש ושימו עליהן קטרת לפני ה' מחר והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש רב לכם בני לוי"⁹.

⁴ במדבר טז, ג-ב.

⁵ במדבר טז, ד.

⁶ אמנם אצל המרגלים נאמר "ויפול משה ואהרן על פניהם" (במדבר יד, ה), אבל זה מובן ביותר, הלוא חטא המרגלים הוביל אחר כך לחורבן בית המקדש (ראה תענית כט ע"א; סנהדרין קד ע"ב).

⁷ במדבר יא, י.

⁸ במדבר טז, ה.

⁹ במדבר טז, ז-ו.

מעניין שהמבחן נעשה דווקא על ידי הקטורת. עלינו לזכור שקרח היה משבט קהת ונמנה עם נושאי ארון ברית ה'. היתה לו הזכות להימנות עם המכובדים שבמכובדים, יחידי הסגולה הזכאים לגעת בארון ה'.

ענין המוות מודגש

הכתובת הבאה היא דתן ואבירים שבינתיים כבר הספיקו להסתלק הצידה. משה רבנו שלח לקרוא להם והם השיבו לו בחוצפה רבה.

"וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן וְלָאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה: הַמָּעֵט כִּי הָעֲלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ לְהַמִּיתָנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי תִשְׁתַּרְרַר עָלֵינוּ גַם הַשְׁתַּרְרָה: אֵף לֹא אֵל אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ הִבִּיאָתָנוּ וְתִתֵּן לָנוּ נַחֲלֹת שָׂדֶה וְכָרֶם הַעֲיִנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תִּנָּקֶר לֹא נַעֲלֶה"¹⁰.

דתן ואבירים הם בוודאי לא לויים, הם מבני ראובן, לכן הטענה שלהם אינה דומה לזו של קרח, הטענה שלהם כנגד ההנהגה מתחילה ממקום אחר לגמרי, הם באים בטרוניה כלפי משה רבנו על כך שעדיין לא קיים את הבטחתו להביאם אל "אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ" וסופם למות במדבר.

משה רבנו שומע את דבריהם ומגיב בחומרה, "וַיַּחֲרֹם לְמֹשֶׁה מֵאֵד"¹¹, ולבסוף בא תיאור העונש:

"אִם כָּמוֹת כָּל הָאָדָם יִמָּתוּן אֱלֹהִים וּפְקֻדָּתוֹ כָּל הָאָדָם יִפְקֹד עֲלֵיהֶם לֹא ה' שְׁלַחְנִי: וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה' וּפְצֻתָהּ הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ וּבִלְעָה אֹתָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם וַיִּרְדּוּ חַיִּים שְׂאֵלָה וַיִּדְעָתָם כִּי נֶאֱצָו הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת ה'"¹².

משה רבנו מתקומם למשמע דבריהם של דתן ואבירים, ובתיאור עונשם יחד עם שאחר מחרחרי הריב והמחלוקת, שוב מודגש ענין המוות. לאחר מכן באה תלונת העם על העונש ובשל כך פגעה בהם המגפה עד שנעצרה על ידי הקטורת, וכך נאמר:

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן, קַח אֶת הַמַּחְתָּה וְתֵן עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׁים קִטְרֹת וְהוֹלֵךְ מִהֲרָה אֶל הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם, כִּי יֵצֵא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי ה' הַחֹל הַנֶּגֶף: וַיִּקַּח אֶהֱרֹן כֶּאֱשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיֵּרָץ אֶל תּוֹךְ הַקָּהָל וְהִנֵּה הַחֹל הַנֶּגֶף בָּעָם, וַיִּתֵּן אֶת הַקִּטְרֹת וַיִּכַּפֵּר עַל הָעָם: וַיַּעֲמֵד בֵּין הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַיַּעֲצֵר הַמֶּגֶפָה"¹³.

מכאן אנו מגיעים למבחן המטות שנועד לברר לעין כל כי הקב"ה בחר באהרן להיות כהן גדול. ה' מצווה לקחת שנים עשר מטות, מטה לכל נשיא מנשיאי השבטים, ולשים אותם באוהל מועד, ולמחרת התגלה כי מטהו של אהרן הוא היחיד שהעלה פרחים ושקדים, "וְהִנֵּה פָּרַח מִטֶּה אֶהֱרֹן לְבֵית לֹוִי וַיֵּצֵא פָּרַח וַיֵּצֵץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׁקָדִים"¹⁴, ונשיאי השבטים לקחו את מטותיהם בחזרה ושובו למקומם.

בחתומת פרשיה זו באה מצוות ה': "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲשֵׁב אֶת מִטֶּה אֶהֱרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמַרְתָּ לְאוֹת לִבְנֵי מִרְי וְתִכַּל תִּלְוֹנָתָם מֵעַל וְלֹא יָמָתוּ"¹⁵. שוב מוזכר כאן ענין ה'מוות'. מטה אהרן יזכיר לכולם מה סופו של מי שמעז פנים ומתנגד למנהיגות בישראל.

ובחתומת הפרק, כפרשיה בפני עצמה, בא הפסוק:

¹⁰ במדבר טז, יב-יד.

¹¹ במדבר טז, טו.

¹² במדבר טז, כט-ל.

¹³ במדבר יז, יא-ג.

¹⁴ במדבר יז, כג.

¹⁵ במדבר יז, כה.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֵשֵׁב אֶת מַטֵּה אֶהֱרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לְבִגְי מִרִי וְתִכְלֹתֶם מַעֲלִי וְלֹא יִמָּתוּ"¹⁶.

בהמשך הפרשה מובאים ציוויים הלכתיים, שרובם קשורים לעניין הכהונה: ציווי על שמירת המקדש על ידי הלוויים ופירוט של מתנות הכהונה והלווייה.

מה ראה קרח לשטות זו?

חז"ל במדרש תנחומא¹⁷ שואלים מה הביא את קרח לעורר מחלוקת, וזו לשון המדרש:

"וקרח שפקח היה, מה ראה לשטות הזו? אלא עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו - שמואל ששקול כנגד משה ואהרן, שנאמר: 'משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו' (תהלים צט, ו) ועשרים וארבעים משמרות עומדות מבני בניו שכולן מתנבאין ברוח הקדש, שנאמר: 'כל אלה בנים להימן חוזה המלך בדברי האלקים להרים קרן' (דברי הימים א' כה, ה).

אמר: אפשר הגדולה הזו עתידה לעמוד ממני ואני אובד אותה?! ולא ראה יפה, לפי שבניו היו עושין תשובה ועומדין מהן. ומשה היה רואה יפה, לכך נשתתף לבא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולן אובדין ואחד פלט, שנאמר: 'והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש'."

קרח ראה כוחות של חיים שאמורים לצאת ממנו ולהנהיג את ישראל, ואמר בליבו: אם אני הוא זה שממנו אמורה לצאת כל השלשלת המפוארת הזאת, האם יש ראוי ממני להנהגה?!

על שמואל אומרים חז"ל¹⁸ שהיה שקול כנגד משה ואהרן, ובדברי הימים מבואר שיצאו מקרח ראשי משמרות לוויה המשוררים בכלי שיר. ואם בצאצאיו חבויים כוחות כה גדולים, סביר להניח שהכל בא מסבא קרח...

בעוד קרח מבקש להמליך את עצמו, שמואל מבקש להמליך אחרים וזוכה להמליך את שני המלכים הראשונים בעם ישראל. שמואל המליך את שאול ואחר כך את דוד, וכולו היה ביטוי לרצון ה' שתתגלה המלכות בעם ישראל.

במקום לסייע למשה ואהרן בהנהגת העם, קרח בחר לקחת את כוחות החיים שניתנו לו ולהשקיע אותם בהקמת אופוזיציה למנהיגותם של משה ואהרן, והכל מתוך קנאה שפלה.

נאמר בספר משלי: "וַיִּקְבֹּץ עֲצָמוֹת קִנְאָה"¹⁹. אין דבר שמביא את האדם לשפל כמו הקנאה. הקנאה מחלחלת פנימה ומביאה את האדם לריקבון עצמות. הקנאה היא אחד משלושה דברים שמוציאים את האדם מן העולם.²⁰

קפצה על שמואל זקנה

חז"ל אומרים במסכת תענית²¹:

¹⁶ במדבר יז, כד-כה.

¹⁷ מדרש תנחומא קרח ה.

¹⁸ ראה מדרש תנחומא צו יג.

¹⁹ משלי יד, ל.

²⁰ ראה אבות פ"ד, מ"א.

²¹ תענית ה"ב.

"מאי דכתיב 'ויהי כאשר זקן שמואל', ומי סיב שמואל כולי האי? והא בר חמישים ושנים הוה, דאמר מר: מת בחמישים ושנים שנה - זהו מיתתו של שמואל הרמתי!

אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: זקנה קפצה עליו, דכתיב: 'נחמתי כי המלכתי את שאול'. אמר לפניו: ריבוננו של עולם, שקלתני כמשה ואהרן, דכתיב: 'משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו', מה משה ואהרן - לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם, אף אני לא יתבטל מעשה ידי בחיי! - אמר הקדוש ברוך הוא: היכי אעביד? לימות שאול - לא קא שביק שמואל, לימות שמואל אדזוטר - מרנני אבתריה, לא לימות שאול ולא לימות שמואל - כבר הגיעה מלכות דוד, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא. אמר הקדוש ברוך הוא: אקפיץ עליו זקנה, היינו דכתיב: 'ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה', וכי מה ענין גבעה אצל רמה? אלא לומר לך: מי גרם לשאול שישב בגבעה שתי שנים ומחצה - תפילתו של שמואל הרמתי".

שמואל היה בן חמישים ושנים בלבד כשמת, אם כן מדוע נאמר עליו 'ויהי כי זקן שמואל'? אלא קפצה עליו זקנה טרם זמנו, והיה נראה כאילו הוא זקן, וכך היה המעשה:

אחרי מעשה עמלק אמר הקדוש ברוך הוא לשמואל: "נחמתי כי המלכתי את שאול למלך"²². כלומר, רצה הקדוש ברוך הוא לסלק את שאול מהמלכות, ולהמליך אחר תחתיו. שמואל לא רצה שדבר זה יארע בחייו, שיתבטל המינוי שהוא עצמו מינה בשליחותו של הקדוש ברוך הוא, ולכן ביקש מה': ריבוננו של עולם, אמרת שאני שקול וחשוב כמו משה ואהרן, אם כן ההנהגה עמי צריכה להיות כפי שהיתה עמם - מה משה ואהרן לא סר יהושע מתפקידו בחייהם, אף אני ראוי שלא יסור שאול מתפקידו בחיי.

אמר הקדוש ברוך הוא: אם אעשה שימות שאול עתה, לא יניח לי שמואל לעשות זאת. אם אדאג ששמואל ימות עתה ולא יראה במיתת שאול, ירננו אנשים אחריו ויאמרו שמת בצעירותו בגלל עוון שהיה בו. אם שניהם לא ימותו, הלוא הגיע זמן מלכותו של דוד, והנהגת ה' בעולם היא, ש'אין מלכות נוגעת בחברתה - אפילו כמלא נימא', כלומר כיון שהגיע זמן המלכות החדשה, צריכה מיד להסתיים המלכות הקודמת.

אלא כך אעשה: אקפיץ על שמואל זקנה, ואז גם אם ימות עתה, לפני שאול, יראה זקן ולא ירננו העם אחריו.

גם בטקס ההכתרה של דוד המלך שמואל לא נכח. שמואל לא מסוגל לראות, שמעשי ידיו של משה רבנו ממשיכים לנצח ומעשי ידיו של אהרן ממשיכים לנצח והמעשים שלו עצמו אינם מתקיימים. למה מלכותו של שאול בחיר ה', המלך הראשון, נפסקת? שמואל לא מסוגל לראות את זה, אך יחד עם זאת הוא מקיים את צו ה' אחת לאחת, ואף כותב את מגילת רות להודיע לדורות עולם ששלשלת המלכות איננה ממשיכה בזרעו של שאול אלא בזרעו של דוד ואין לערער על כך. בבית דינו של שמואל הרמתי התחדש הדין: "עמוני - ולא עמונית, מואבי - ולא מואבית"²³, ובכך הוסר המונע והוכשרה הדרך למלכות בית דוד במקום בית שאול. עם כל הקושי שבדבר, שמואל נשאר נאמן לדבר ה' ומקיים מצוותו ללא ערער. לאחר כל החשבונות דבר ה' צריך להתקיים.

מעולם לא נטלתי מהם חמור

כאמור כששמע משה רבנו את טענת דתן ואבירם הגיב בחומרה:

²² שמואל א' טו, יא.

²³ ראה יבמות סט ע"א.

"וַיַּחֲרֹם לְמֹשֶׁה מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל ה' אֵל תִּפְּן אֶל מִנְחָתָם לֹא חֲמוּר אֶחָד מֵהֶם נִשְׁאַתִּי וְלֹא הִרְעֵתִי אֶת אֶחָד מֵהֶם"²⁴.

משה רבנו התקומם למשמע דבריהם של דתן ואבירם ופנה אל ה' ואמר: שני אלה לא ראויים שתתקבל מנחתם, וכי אני משתרר עליהם, הלא מעולם לא נטלתי מאחד מהם חמור?! במבט ראשון קשה להבין מה תשובתו של משה רבנו, מה ראה לדבר על 'חמור' כעת? מה פשר הדו-שיח הזה?

מי שמתבונן בהפטרה מוצא ביטוי מאוד דומה. בנאום הפרידה של שמואל מהעם, לאחר מעמד חידוש מלכותו של שאול בגילגל, פונה שמואל אל העם ואומר:

"הֲנִי עָנוּ בִּי נָגַד ה' וְנָגַד מְשִׁיחוֹ אֶת שׁוֹר מִי לְקַחְתִּי וְחֲמוּר מִי לְקַחְתִּי וְאֶת מִי עֲשִׂקְתִּי אֶת מִי רְצוֹתִי וּמִיד מִי לְקַחְתִּי כִּפּוֹר וְאֲעִלִּים עֵינִי בּוֹ וְאֶשִׁיב לָכֶם"²⁵.

כדי להבין את הקשר בין הדברים נתבונן מעט בפסוקים העוסקים בדרכי הנהגתו של שמואל הנביא.

"וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם בָּכָל לִבְבְּכֶם אַתֶּם שָׁבִים אֶל ה' הִסִּירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֹּכַח מִתּוֹכְכֶם וְהַעֲשִׂיתֶם וְהִכִּינוּ לִבְבְּכֶם אֶל ה' וְעִבְדֶּהוּ לְבָדּוֹ וַיֵּצֵא אֶתְכֶם מִיד פְּלִשְׁתִּים: וַיִּסִּירוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַבָּעַלִּים וְאֶת הָעֲשֻׁתֹת וַיַּעֲבְדוּ אֶת ה' לְבָדּוֹ"²⁶.

בפסוקים אלו מדריך שמואל את העם כיצד לשוב אל ה' בתשובה שלמה, ולאחר מכן באים מספר פסוקים המספרים על דרכו המיוחדת של שמואל בהנהגת העם.

"וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל קִבְּצוּ אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה וְאֶתְפַּלֵּל בְּעֲדָכֶם אֶל ה': וַיִּקְבְּצוּ הַמִּצְפָּתָה וַיִּשְׁאַבוּ מִים וַיִּשְׁפְּכוּ לִפְנֵי ה' וַיִּצְּמוּ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמְרוּ שֵׁם חֲטֵאֵנוּ לָהּ וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּצְפָּה"²⁷.

שמואל שופט את ישראל במצפה. לכאורה זה מקומו, אבל בהמשך נאמר:

"וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי חַיָּו: וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית אֵל וְהַגְלִיל וְהַמִּצְפָּה וְשֹׁפֵט אֶת יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה"²⁸.

אם כן היכן שמואל שופט? שמואל שופט כל אחד מישראל במקומו, הוא עובר ממקום למקום, הוא מסתובב בכל הארץ, ואף על פי כן נאמר מיד בפסוק הבא:

"וַתִּשְׁבְּתוּ הָרִמָּתָה כִּי שָׁם בֵּיתוֹ וְשָׁם שָׁפֹט אֶת יִשְׂרָאֵל"²⁹.

דרוש כאן בירור יסודי בשאלה היכן ישב שמואל. חז"ל אומרים במסכת ברכות³⁰:

"אמר אבבי ואיתימא רבי יצחק: הרוצה להנות - ינהג, כאלישע, ושאינו רוצה להנות - אל ינהג, כשמואל הרמתי, שנאמר: 'ותשובתו הרמתה כי שם ביתו'. ואמר רבי יוחנן: שכל מקום שהלך שם - ביתו עמו".

לשמואל היתה תכונה מיוחדת, הוא היה הולך מכפר לכפר ומעיר לעיר, וכך בכל מקום היה מקים את אוהלו ולא נזקק לעזרה מאנשי הסביבה. כך מסביר רש"י שם:

²⁴ במדבר טז, טו.

²⁵ שמואל א' יב, ג.

²⁶ שמואל א' ז, ג-ד.

²⁷ שמואל א' ז, ה-ז.

²⁸ שמואל א' ז, טו-טז.

²⁹ שמואל א' ז, יז.

³⁰ ברכות י ע"ב.

"שכל מקום שהיה הולך שם היה נושא כל כלי תשמישי בית עמו ואהל חנייתו, שלא להנות מן אחרים".

דרכו של שמואל יונקת מדרכו של משה

במדרש תנחומא³¹ מעמידים חז"ל את דרכו של משה רבנו לצד דרכו של שמואל הנביא, וזו לשונם:

"בנוהג שבעולם אדם שהוא בהקדש נוטל שכרו מן ההקדש, ואני בשעה שהייתי יורד ממדין למצרים היה דרכי ליטול מהן חמור, שבשביל צרכיהם ירדתי, ואף על פי כן לא נטלתי.

וכן שמואל הצדיק אומר: 'הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו, את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי' (שמואל א' יב, ג), שור שהייתי מקריב עליהם מקרבנותיהם ומבקש רחמים עליהם, וכן למשוך עליהם מלך - משלי היה, שנאמר: 'עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה' באתי' (שמואל א' טז, ב), וכן הוא אומר: 'כי זבח היום לעם בבמה' (שמואל א' ט, יב), ולא נטלתי משלהם, ובשעה שהייתי חוזר ועושה דיניהם וצרכיהם והולך וסובב על עיירות ישראל, שנאמר: 'הולך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל' (שמואל א' ז, טז), דרך העולם בעלי דינים הולכין אצל הדיין ואני הולך וסובב מעיר לעיר וממקום למקום. וכן משה אמר להם לישראל: 'כי יהיה להם דבר בא אלי' וגו' (שמות יח, טז) ואני לא עשיתי כן אלא אני מטריח והולך אצלם, ולא הרעותי את אחד מהם שלא חייבתי את הזכאי ולא זכיתי את החייב".

כשמשה רבנו ירד ממדין למצרים, בידו היה לבקש שהוצאות הדרך יהיו על חשבון "בעל הבית", אך למעשה הוא שילם הכל מכספו והקפיד לא להשתמש בכספי הציבור. שמואל הנביא הלך בדרכו של משה רבנו ומלבד התשלום על הוצאות הדרך אף הביא עבור העם קרבן מכספו.

ועוד: משה רבנו הזמין את העם אליו לדין, ושמואל הנביא היה מטריח והולך ממקום למקום לדון את העם. שמואל הנביא הוא ההפך הגמור של קרח. מה שקרח קלקל הוא מתקן.

אין מידה שהיא רעה בהחלט

ב"עין איה"³² למסכת ברכות מייסד מרן הרב קוק יסוד הנוגע לבנין המידות, וכה דבריו:

"מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו, שנאמר: 'פני ילכו והניחותי לך', אמר לו הקב"ה למשה: המתן עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך.

הורנו, שכל המידות שחקק ה' יתברך בטבע האדם ונפשו, אין בהם אחת שתהיה רעה בהחלט, עד שהיתה טובה לנפש בהיותה נעדרת. כי הפועל הטוב פעל הכל לטוב, רק צריך שישתמש בכל אחת כשעתה וכמידתה. מזה יצא שאין לדחוק, אפילו המידה הרעה, יותר מדאי, באופן שלא לתן לה שום מקום, כי אם מקומה המצומצם ראוי לתן לה, ולהשתדל לתקנה.

על כן בשעת כעסו אין מרצין לו לאדם, שהאדם השלם גם כן אפשר שיכעוס. על כן צריכה מידת הכעס להימצא, וראוי להרצות מיד, אבל לאמר שלא יהיה אל הכעס שום מקום, מורה כאילו כח נברא בנפש להרע, זה לא ניתן להיאמר".

³¹ מדרש תנחומא קרח ז.

³² עין איה ברכות ח"א פרק ראשון אות טו.

אין מידה שהיא רעה לגמרי. אם הקב"ה ברא את מידת הכעס, סימן שיש בה תועלת חיובית. אמנם "כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו"³³ וכאילו עובד עבודה זרה³⁴, אבל יש מצבים שבהם יש תועלת בכעס, "צורבא מרבנן דרתח - אורייתא הוא דקא מרתחא ליה"³⁵.

כשתלמיד חכם מעמיק בסוגיה ומברר את רצון ה', מתגלות אצלו עוצמות של חיים. הדברים מתלבנים לאמתה של תורה וכשיש מישור שמתנגד ומעלה סברא שאינה מזוקקת דיו, התלמיד חכם נלחם על האמת מתוך תחושת אחריות וזהירות גדולה שלא יכשלו ח"ו אנשים בדברי תורה. באותה שעה לא הוא רותח אלא התורה שבו רותחת, והכעס שמתגלה כלפי החולקים הוא כעס חיובי.

עבודת המידות איננה על ידי דחיקת המידות הרעות, אלא על ידי עבודה פנימית שנותנת לכל מידה את מקומה הראוי לה.

קנאתו של קרח הפילה אותו אל מעבה האדמה, והתקיים בו "וַיִּרְקַב עֲצָמוֹת קְנָאָה"³⁶, אבל קיימת גם קנאה בונה ויוצרת, קנאה שאדם מתעלה בה.

זרע ששקול כשני אנשים

בספר שמואל מתוארת תפילתה של חנה לפני ה' שיתן לה פרי בטן, "וַתִּדְרֹךְ נֶדֶר וַתֹּאמֶר ה' צְבָאוֹת אִם רָאָה תִרְאֶה בְּעֵינִי אֶמְתֵּךְ וְזִכְרְתָנִי וְלֹא תִשְׁכַּח אֶת אֶמְתְּךָ וְנִתְתָּה לְאֶמְתְּךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וְנִתְתָּיו לָהּ כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ"³⁷. הביטוי 'זרע אנשים' מעורר שאלה: מדוע הזכירה 'אנשים' בלשון רבים. הגמרא בברכות מביאה ארבעה הסברים, ובהם הסברו של רבי יוחנן, שבקשה זרע שיהיה שקול כשני אנשים - משה ואהרן, שנאמר: "מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנֵי וְשִׁמּוֹאֵל בְּקָרְאֵי שְׁמוֹ"³⁸.

בספרו "עין איה"³⁹ מבאר מרן הרב קוק:

"ורבי יוחנן אמר זרע ששקול כשני אנשים, ומאן נינהו משה ואהרן כו'. כבר ביארו חכמים ז"ל בסנהדרין, שהיה משה רבנו ע"ה אומר: יקוב הדין את ההר, ואהרן היה רודף שלום.

הכוונה, כי תורתנו הקדושה היא מכינה את הסיבות לקיום השלום בישראל, על כן תלמידי חכמים מרבים שלום בעולמנו. וכן דרכה של תורה בכל דרכיה, להזמין הסיבות הראויות אל התכלית היוצא, כדברי הרמב"ם במורה נבוכים בשלישי, שכך היא מידת החכמה האלקית להכין הסיבות והשלמות באה על ידן, אך עם כל זה נמצא שצריך התעסקות גם כן בהוצאת התכלית מן הסיבות שהכינה תורה.

והנה משה רבנו ע"ה שהיה מיוחד לתורה, היתה מדרגתו בעיקרה לחזק הסיבות שמביאות את התכלית ומהן התכלית באה. ואהרן היה עסוק להביא את התכלית עצמה, על כן היה רודף שלום שהוא התכלית והחותם של כל הטוב והאושר הכללי והפרטי.

³³ נדרים כב ע"א.

³⁴ ראה זוהר ח"א כז ע"ב.

³⁵ תענית ד ע"א.

³⁶ משלי יד, ל.

³⁷ שמואל א' א, יא.

³⁸ תהלים צט, ו.

³⁹ עין איה ברכות ח"א פרק חמישי אות לב.

אמנם היה מוכרח להיות חלוק הדבר בראשית ההנהגה, אבל אחר שכבר נתנה תורה, ביקשה [חנה] שיהיה כולל שמואל שתי המדרגות יחד - להתעסק בשלימות הסיבות של שלימות האומה ולהיות גם כן עסוק בהוצאת התכלית מהם, כמידת משה ואהרן יחד".

מידתו של משה היתה דין ומידתו של אהרן היתה חסד. התורה היא תורת אמת, אבל הפגישה שלה עם המציאות היא על ידי מידת החסד, "דְּרָכֶיךָ דְּרָכֵי נֶעֱם וְכָל נְתִיבֶיךָ שְׁלוֹם"⁴⁰.

חנה מתפללת לפני ה' שבנה יהיה זה שיצליח לחבר בין החסד לאמת ובין הצדק לשלום, ויכלול באישיותו את דמותם של משה ואהרן גם יחד.

מה שולט בעולם – המוות או החיים

שמואל מתקן את הקנאות, השקר והמוות שמיוצגים על ידי קרח, ומביא חיים לעולם. ראינו כיצד ה'מוות' בולט בפסוקים המתארים את טענותיהם השפלות של קרח ועדתו. לדידם, העולם עומד בקיפאון ואין לו לאן להתקדם ולהתפתח, המוות שולט בעולם ולא החיים.

מנגד אנו פוגשים את מטה אהרן, שעל אף היותו דומם, הוא מצמיח שקדים ופרחים.

ישנן גישות שמבקשות לבטל את הזהויות. כולם אותו דבר - ישראל והעמים, איש ואשה, גדול וקטן, הרוצח והקרוב, הכל אותו דבר. וכשהכל אותו הדבר ואין הבדלים - אין לאן להתקדם ואין לשאוף. בשם דגל השוויוניות מטשטשים את התפקידים ומפרקים את המארג המשפחתי.

אדם גדול כמו אהרן מסוגל לקחת מטה ולהביא אותו לייעוד גבוה יותר. הגמרא⁴¹ אומרת שחמורו של רבי פנחס בן יאיר היה מקפיד לא לאכול מן הטבל. החמור היה מושפע מקדושתו וצדקותו של אדונו.

במסכת שבת⁴² אומרים חז"ל:

"אם ראשונים בני מלאכים, אנו בני אנשים. ואם ראשונים בני אנשים, אנו כחמורים".

רבנו הרצ"ה⁴³ היה מסביר: אם אתה מתייחס לראשונים כמלאכים, אתה בן אדם, אך אם אתה מתייחס אליהם כאל בני אדם, אינך אלא חמור, בלי שכל, ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר, כי החמור של רבי פנחס בן יאיר היה מסוגל להתרומם, ומי שמתייחס לדורות ראשונים כאל בני אדם, אין ביכולתו להתרומם.

כל אדם יכול להגיע למדרגות הגבוהות ביותר

הזכרנו שבסוף הפרשה מובאים ציוויים הלכתיים, שרובם קשורים לעניין הכהונה: ציווי על שמירת המקדש על ידי הלוויים ופירוט של מתנות הכהונה והלוויה. בכך מבקשת התורה להבהיר כי בסופה של המחלוקת הוכרע שאין שוויוניות, יש כהן לוי וישראל, והישראל והלוי מצווים להביא מתנות כהונה לכהן.

בסוף הלכות שמיטה ויובל כותב הרמב"ם:

"...כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והולך ישר כמו שעשהו האלקים ופורק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי

⁴⁰ משלי ג, יז.

⁴¹ חולין ז ע"א-ע"ב.

⁴² שבת קיב ע"ב.

⁴³ ראה שיחות הרצ"ה תלמוד תורה עמ' 296.

עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזיכה לכהנים ללוים, הרי דוד ע"ה אומר: 'ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי'."

כל אדם יכול להגיע למדרגות הגבוהות ביותר, אבל זה דורש עמל ויגיעה. חז"ל אומרים במדרש⁴⁴:

"ובישראל מהו אומר 'והתקדשתם והייתם קדשים', מכאן היה רבן גמליאל אוכל חולין בטהרה. אמר: לא לכהנים בלבד נתנה קדושה מסיני אלא לכל ישראל, שנאמר: 'דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו'."

השוויוניות יוצרת מוות, קנאה וכעס ומשפילה את קומתנו ומפילה אותנו אל מעבה האדמה, ולעומתה ההבנה שלכל אחד יש תפקיד ומגמה שאליה הוא שואף ומתקדם, מרוממת את הבריאה כולה.

ככל שהמעמד של האדם גבוה יותר כך הוא מחייב יותר, לכן בסופה של הפרשה ה' מעמיד את הכהנים על האחריות הגדולה המוטלת על כתפיהם, באמרו לאהרן:

"אַתָּה וּבְנֶיךָ וְבֵית אֲבִיךָ אֲתֶךָ תִּשָּׂאוּ אֶת עֹון הַמִּקְדָּשׁ וְאֶתָּה וּבְנֶיךָ אֲתֶךָ תִּשָּׂאוּ אֶת עֹון כְּהֻנַּתְכֶּם"⁴⁵.

הקב"ה נותן לכל אדם כוחות. השאלה היא מה הוא עושה עם הכוחות שניתנו לו, האם הוא מגייס אותם לתקן עולם במלכות שדי או שהוא עסוק בהתקדמות הפרטית שלו.

למנצח לבני קרח

נחתום בדבריו הנפלאים של רבי שמשון בן רפאל הירש⁴⁶ בפירושו לתהלים, שם מבואר שבסופו של תהליך צאצאיו של קרח עתידים לתקן את אשר קלקל.

אם נתבונן בספר תהלים נגלה שאחד עשר מן המזמורים מיוחסים לבני קרח, ואם נעיין בפרקי תהלים אלה נגלה ביטויים מופלאים של דבקות עליונה בה' ובתורתו. על ייחודם של פרקי תהלים אלה כותב הרש"ר הירש⁴⁷:

"בני קרח, צאצאי האיש שמצא את מפלתו במרדו הגלוי נגד ה' ומצוותיו. צאצאיו עלו על כל האחרים בשירה לה', שירה המעוררת הכרה, התלהבות ומסירות. הכינור המוקדש לה' היה ביד רבים, אולם רק מעטים מהם העלו כבני קרח צלילים לאומיים, הנובעים מנשמת העם אם בשמחה אם בתוגה, רעיונות והרגשים שיש בהם כדי לעצב את רוח ישראל בכל עת..."

⁴⁴ ילקוט שמעוני פרשת כי תשא רמז שפו.

⁴⁵ במדבר יח, א.

⁴⁶ הרב שמשון בן רפאל הירש (רש"ר הירש) (גרמניה), התקס"ח-התרמ"ט - מהבולטים שבמנהיגי היהדות באירופה ומחשובי פרשני המקרא האחרונים. אבי שיטת "תורה עם דרך ארץ". בילדותו למד תורה מפי סבו ואביו. בהמשך אחת מהדמויות שהשפיעו עליו מאוד, היה הרב יצחק ברנייס, רבה של המבורג. בגיל עשרים נסע אל ישיבתו של רבי יעקב עטלינגר, בעל ה"ערוך לנר", ולאחר שנתיים וחצי בלבד של לימודים קיבל ממנו היתר הוראה. עם פרישת רבה של דוכסות אולדנבורג, נתמנה הרש"ר הירש בהמלצתו למחליפו והוא רק בן עשרים ושתיים. בתקופה זו התפלמס בחריפות עם מנהיגים רפורמים, וכן עם שונאי תנ"ך נוצריים, וחיבר את ספרו "חורב" על הסברת טעמי המצוות ומיון לסוגיהן. קודם לכן פרסם חוברת בשם "אגרות צפון". בשנת התר"א מונה לרבם של שני המחוזות המערביים של ממלכת הנובר, אורין ואוסנאבריק, ועבר להתגורר באמדה. שם המשיך בפעילותו הפולמוסית נגד הרפורמה תחת הסיסמה "האמת מתקיימת. השקר לא מתקיים", וכן הרבה לעסוק בחינוך ובגמילות חסדים. כעבור שש שנים נקרא לכהן כרבה הראשי של מורביה, משרה שלא היתה לה מקבילה באירופה מבחינת הסמכויות שניתנו לנושא בה. ממקום מושבו בניקלשבורג היה אחראי על חמישים ושתיים קהילות. בשנת התרי"א החליט לנטוש רבנות חשובה זו לטובת קהילת פרנקפורט, שם הקים בית ספר תיכון בו שולבו לימודי חול ולימודי קודש - "תורה עם דרך ארץ". בפרנקפורט חיבר הרב הירש את פירושו לתורה, לסידור התפילה ולספר תהלים. בתקופה זו עמד בראש המערכה להפרדת הקהילה האורתודוקסית מהקהילה הכללית, שנטתה לרפורמיות. הרב הירש התנגד נחרצות לראשוני חובת ציון ולרעיון החדש של הלאומיות היהודית כמטרה לגאולת העם, אף בציונה הדתי.

⁴⁷ רש"ר הירש תהלים מב, א.

מרד שהיה מכוון להחליש את חשיבותו של מזבח ה', שימש בסופו אמצעי להידוקו. נרמז בזה שבמחתות המורדים מעדת קרח השתמשו לציפוי המזבח. רעיון זה הוגשם בצורה נפלאה בתולדות ישראל. בני קרח לא מתו. שעה שאבד אביהם וכל הנלווים עליו, הצילו בני קרח נפשם בתשובה להערצת האמת. חוויה זו בוודאי העירה בהם רוח אלקית. שמואל הנביא המעורר העז ביותר של רוח התורה והמצוה בעם ושנקבע בזיכרון העם בצד משה ואהרן, וכן המשוררים הנלהבים שמורשתם באה אלינו במזמורים הבאים היו מבני בניו של קרח המורד.

כך מורה גם המסורת (גיטין נז ע"ב) על כך, כי צאצאיהם של מחריבי מקדש ישראל למדו תורה ברבים, מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים, מבני בניו של סנחריב, שמעיה ואבטליון, למדו תורה ברבים".

צאצאי קרח מגלים עוצמה של שירה, שהיא למעלה מכל השירות שאנחנו מכירים, "צִמְאָה נִפְשִׁי לְאֱלֹקִים לְאֵל חַי מִתִּי אָבוֹא וְאֶרְאֶה פְּנֵי אֱלֹקִים"⁴⁸. השירה של בני קרח מעוררת באופן מיוחד להתלהבות ודבקות.

בסופו של תהליך בני קרח מעוררים את עם ישראל לדבקות בה', ושמואל הנביא מקים את המלכות בישראל, ומכוחה הולכת ונקבעת בלבבות מלכותו יתברך עלינו ועל כל העולם כולו.

⁴⁸ תהלים מב, ג.